

עומקא דפרשה

- הזכרת זכות אבות בתפילה
- זכות אבות
- שער הציון

- וזכר חסדי אבות
- זכות אבות כשהוטאים
- זכות האבות שבכל דור

פר' בחוקותי - בעניני זכות אבות

בס"ד ערש"ק כ"ו אייר תשע"ב

זכות אבות כשהבנים חוטאים

הרב אריה ל. הימלפרב

בסוף פ' התוכחה כתיב וזכרתי את בריתי יעקב וגו', ולכאורה משמע דזכות אבות מועלת גם כשאין אוחזין מעשי אבותיהם בידיהם שאם אוחזין מה צורך לזכות אבות, ולעומת זה בקרא דפוקד עוון אבות על בנים אמרו חז"ל במס' סנהדרין דכ"ז הוא רק כשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם [וכן הוא בתרגום אונקלוס על אתר], ולפי זה קשה הא דהוכיחו בגמ' דמדה טובה מרובה על מדת פורענות חמש מאות פעמים מהא דעוונות נפקדים עד דור רביעי וזכויות נזכרות לב' אלפים דור דלכאורה הוי יותר מזה ואינו בערך כלל זה לזה, ומשם נראה לכאורה דנוצר חסד לאלפים הוא ג"כ רק בשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם וצ"ע מהכא.

ואולי יתכן דקרא דזכרתי את בריתי יעקב איירי ג"כ בשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם, אלא דבלא זכות אבות לא היה נחשב לבני מעשיהם הטובים לזכות כיון שבא זה בכח האבות וע"י אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ואין זה כי אם ע"י בחירה של האבות, וע"ז קאי זכות אבות לומר דבחירה של האבות מהני ג"כ לזכות בניהם אע"פ שאינם זכאים בזכות עצמם, וכן הדבר ברשעים בלא דינא דפוקד עוון אבות על בנים לא היו הבנים נענשים על חטאיהם שלמדו מאבותיהם שהרי הם אנוסים על החטא, וע"ז קאי דינא דפוקד עוון אבות על בנים דבחירת האב הרעה מהני ג"כ לבנו כאשר הוא רוצה לילך בדרכי אבותיו הרעים.

ויש להוסיף דודאי יש ג"כ מקום לבחירת הבן הן לטוב והן לרע אבל עכ"פ קלישות בחירתו של הבן ומיעוט צדדי הנסיון עולים לזכות או לחובת האב וממילא גם לבן.

והנה בגמ' בסנהדרין שם הקשו מקרא דפוקד עוון אבות אקרא דאיש בחטאו יומתו ומשני הא כשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם הא כשאין אוחזין, וצריך להבין מאי משני הא סו"ס נענש הבן על חטאי אביו, ולמש"כ אתי שפיר דאין זה על חטאי אביו אלא על חטאי עצמו וכנ"ל.

[ואם דברינו נכונים יתכן דבדורנו דהתינוקות שנשבו הם כבר דור חמישי לרשעים רח"ל חשיב דור שכולו זכאי].

וזכר חסדי אבות

הרב שלוי רוברג

הנה לכאוי היה נראה שלוט ניצל מהפיכת סדום בזכות אברהם אבינו ע"ה, ומקרא מלא דיבר הכתוב: "ויהי בשחת אלוקים את ערי הככר, ויזכור אלוקים את אברהם, וישלח את לוט מתוך ההפכה וכו'", וכפי שאכן מבואר בחז"ל בברכות (נ"ד), וכן מביאים מהזוה"ק, וירא (עמוד קד). [מיהו ע' ברש"י ורמב"ן שם שפי" באופן אחר].

ומאיך, מרהיטת המקראות בפרשה שם (בפרק י"ט), נראה שהקב"ה הביא הזדמנות ללוט - ע"י עמידתו האיתנה ב"נסיון" להכניס את שני האורחים בצל כנפיו, מתוך מס"נ של ממש - להציל את עצמו וב"ב מן ההפכה, וכמוש"כ ג"כ האוהה"ק שם (י"ט - א').

ומעתה, ענין זה אומר דרשני, האם אכן ניצל לוט בזכות אברהם, או שמא בזכות עצמו ניצל?!

אבל הענין יתבאר היטב בס"ד, בהקדם דברי החפץ חיים בס' שמירה"ל (שער התורה פרק ח'), וז"ל בא"ד שם "והוא, כי ידוע הוא מה שאנו בני ישראל מורגלים כמעט בכל תפילה שיזכור לנו הקב"ה זכות אבות, היינו אם נלך מעט בדרכיהם וכו' וכו', אם נראה לתפוס כפי מה ששיג שכלנו מדרכיהם הקדושים ולאחוז מעט מהנהגתם בקודש תועיל לנו זכות הרוממה להביאנו לכל טוב. משא"כ אם ניתן ח"ו כתף סוררת ולא נרצה לילך כלל בדרכיהם, בודאי לא להועיל ולא לכבוד יהיה לנו מה שנזכיר זכות", עכ"ל.

ומעתה יבואר הדבר כמין חומר, דכבר נתבאר דכדי להינצל בזכות האבות צריך שהקורבה יהא ניכר ע"י מעשים דומים. והנה מדתו של אברהם היתה מדת החסד וכמאה"כ "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", ובפרט ידוע ההכנסת אורחים שלו מתוך מס"נ, וכפי שתואר בתוה"ק באורך בריש פ' וירא. וע"כ לוט הוצרך "להוכיח" את מדת חסדו - ע"י הכנס"א מתוך מס"נ, כדי להראות קורבתו ושייכותו לאברהם ואז רחמנא יזכיר ליה זכותא דאברהם וינצל, וא"ש!

זכות האבות שבכל דור

הרב יצחק ליסיצין

ובמכתב מאליהו (ח"א עמ' 14) ביאר שזהו ענין זכות אבות, שבהיות בנו זפות (קרי הז' בפת"ח) האבות [מלשון זך], מקבלים גם אנו זכויות ממעשיהם הזכים. עכ"ד. ג. מבואר ברור"ח שגם בכל הדורות, כל העומד בנסיון, מנחיל אותו כח לזרעו, ואצלם כבר אי"ז נסיון, ולכן בכל דור מחדש הקב"ה נסיונות מחודשים שעדיין לא עמדו בהם דורות קודמים.

לפ"ז מבואר כמין חומר, עזרת אבותינו אתה הוא מעולם, כל אלו שהנחילו לנו כוחות עמידה בנסיונות, שבכך הם נקראים "אבותינו" [כמו "אבינו" שבפרקי אבות], להם היית "עזרת", שהם בעמלם עמדו בנסיון, ואתה היית להם רק עוזר, דאלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו ליעה"ר (קדושין ל.). "ולבניהם אחריהם" [כלשון הפסוק אשרי בניו אחריו] אתה מגן ומושיע, "מגן" שלא מתנסים בנסיונות של האבות, או "מושיע" כמו בלי טורח האדם שבקל עומדים בנסיון. וזה משתנה מדור לדור כמשנ"ת.

[ואגב אורחא, כפי שכ' במכתב מאליהו שזכות אבות היא מענין זוך, כך נל"פ ברבש"ע בפתחת הארון ברגלים "זכנו כדי שתשרה שכינתך עלינו", שאם זכנו הוא מלשון זכין לאדם, תיבת "כדי" לא מובנת. אלא הפירוש "זככנו" שנהיה זכים כדי שיהיה אפשר שתשרה שכינתך עלינו].

עזרת אבותינו אתה הוא מעולם, מגן ומושיע לבניהם אחריהם בכל דור דודור (ברכות ק"ש בשחרית). צ"ב מה שאומרים שלאבותינו היה "עזרת", ולבנים "מגן ומושיע". עוד צ"ב לשון "לבניהם אחריהם". ועוד, מה שלא אומרים "בכל עת ובכל שעה" או "בכל יום" אלא "בכל דור ודור" שמשמע שמתחלקת ההגנה והישועה מדור מדור, צ"ב.

כדי ליישב כל הנ"ל נקדים. א. חילוק לשונות "עוזר ומושיע ומגן" פירש בשיח יצחק (בשמו"ע וכאן) "עוזר" הוא שהנמצא בצרה מוציא עצמו ממנה בהשתדלותו, ורק עוזרים לו. "מושיע" הוא שמוציאו מצרה בלי מעשה של הנושע. "ומגן" הוא שלא תבוא כלל הצרה. ב. באבות פ"ה עשרה דורות מנח ועד אברהם... עשרה נסיונות נתנסה אברהם "אבינו", כ' ברור"ח "כאן אמר אברהם "אבינו", ירצה בזה עפמ"ש (משלי כ ז) מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו, כי כמה מדות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוטבע, ובקצת יגיעה יגיעו לזה, כמו שנראה בחוש שרבים מעמי ארץ היהודים מוסרים עצמם על קידו"ה, כי הוטבע בנו מאבינו אברהם שמסר נפשו לאור כשדים על אמונתו, וכן לכ הי נסיונות היו להישייר הדרך לפנינו". עכ"ל.

הזכרת זכות אבות בתפילה

הרב מיכאל נתן

איתא במגילה (י"ז: ובר"ה (ל"ב). מנין שאומרים אבות שנאמר 'הבו לה' בני אלים'. והקשו הראשונים בשבת (נ"ה). דהלא מבואר שם שכבר תמה זכות אבות. ותני התוס' (ד"ה ושמואל) בשם ר"ת דזכות אבות תמה אך ברית אבות לא תמה דהא כתיב "וזכרתי את בריתי יעקב" אף לאחר גלות ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא הברית.

ור"י תירץ באופן אחר דלא פליגי שמואל ורבי יוחנן אלא שמואל אמר דלרשעים תמה אבל לצדיקים לא תמה ובצדיקים איירי ר' יוחנן ועל זה אנו סומכין להזכיר זכות אבות.

וצ"ב לפי התירוץ הב' (ר"י) אמאי תיקנו לנו אנשי כנה"ג לומר בברכת אבות נוסח "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה" דאם זכות אבות לעולם קיימת היה ראוי לומר "למען זכות אבותם באהבה".

ונראה לומר דאע"פ שתמה זכות אבות, מ"מ נקט בנוסח זה ע"פ"י מה שנא' ביחזקאל (ל"ו) "ואפיץ אותם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטתם. ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו. ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה. לכן אמר לבית ישראל כה אמר ה' אלקים לא למענכם אני עושה בית ישראל כי אם לשם קדשי אשר חללתם בגוים אשר באתם שם: וקדשתי את שמי הגדול המחלל בגוים אשר חללתם בתוכם וידעו הגוים כי אני ה' נאם ה' אלהים בהקדשי בכם לעיניהם".

ולפ"ז אתי שפיר נוסח הברכה דהיינו שכל גאולתנו תהיה למען שמו יתב' לבד לבל יתחלל עוד על ידינו שנהיה מושפלים ונבזים בין האומות וכמו שפירש"י (בשבת שם) בימי חזקיהו- דכתבי מעתה ועד עולם קנאת ה' צבאות תעשה זאת, ולא זכות אבות.

וכן הוא לשון הטור (או"ח סימן ק"ג) תקנו להזכיר חסדי אבות אצל הגאולה לומר שאף אם תמה זכות אבות גאולתו לעולם קיימת והכי פירושה: זוכר חסדי אבות לבניהם לגאולם ואף אם תמה זכות אבות מביא גואל לבני בניהם למען שמו שהוא קיים לעולם.

זכות אבות

הרב מנחם וינטר

לע"נ חמותי מרת רחל בת ר' אברהם משה ז"ל

בגמ' שבת נה. נחלקו שמואל ור' יוחנן אם תמה זכות אבות, ודעת ר"ת בתוס' שרק זכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה. אך ברש"י מבואר לא כן שכ' אבל מכאן ואילך השליכם ולא פנה אל ברית אבות. ומדוק' מלשונו שאין הבדל בין זכות אבות לברית אבות.

ושי' ר"י בתוס' דשמואל ורבי יוחנן לא חולקים אלא לצדיקים לא תמה זכות אבות אך לרשעים תמה, וביאור דבריו שאצל הצדיקים שממשיכים מעשה אבותינו הקדושים ויש להם שייכות עם מעשיהם הטובים, להם לא תמה זכות אבות, אבל לרשעים שלא ממשיכים במעשה האבות אין להם הזכות שמעשה האבות וזכויותיהם יגנו עליהם. וכע"ז ביאר בבית אברהם (שבת ח"א) ע"פ הגמ' ששואלת מתי פוקד עוון אבות על בנים ומתי לא יומתו בנים על אבות ומתרתצ דתלוי אם עושה מעשה אבותיו או מואס בהם. ולפ"ז הענין של זכות אבות תלוי עד כמה שאדם ממשיך את דרכם ואז עומדת לו זכות האבות, אך יש להעיר ע"ז דא"כ אינו שייך לענין של פוקד עוון אבות ששם מדובר על אבותיו הפרטיים של האדם, וזכות אבות היא ביחס לג' האבות ולא יותר. (עי' או"ח ח"א קז).

וצ"ב בשי' ר"י איך נאמר לאחר כל התוכחה שבפרשתנו וזכרתי את בריתי יעקב וכו', והרי מדובר ברשעים שנאמרה עליהם כל התוכחה, ולשיטתו אין חילוק בין זכות אבות לברית אבות. וכן דעת רש"י כמשנ"ל. ווטעמם משום שזכות אבות היא בגלל ברית אבות, כלומר מאחר שהקב"ה כרת ברית עם האבות הקדושים שלא יכרת זרעם, זוהי זכותם העומדת לבנים גם אחרי כל התוכחה, ואם תמה זכות אבות לרשעים א"כ איך מסתיימת התוכחה בזכירה זו. וצ"ל כשיטת רבינו יהונתן שהובא באו"ח (שם) שזכות אבות לא עומדת מעצמה אבל כשמתפללים על כך היא עומדת. ויש לדון ככוונתו, אם ע"י תפילה מתעוררים הרחמים וכדברי רש"י. או שעצם התפילה על זכות אבות מוכיחה שישראל רוצים בכך זה, ולכן הקב"ה מקבל את תפילותינו. וכד' הב' משמע בלשון הראב"ה שכ' אינה עומדת מעצמה ומיהו ציבור או יחיד שמתפלל עליהם זכור לנו ברית אבות אפשר שנשמעה תפילתם.

המכתב מאליהו ביאר באריכות את כח זכות אבות ומבסס אותה על דברי הרוח חיים (פ"ה ג) שמבאר הפס' מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו והקשה איך משפיע הצדיק בתמימותו עד שאשרי

מינוי מלך בן מלך

הרב יעקב הירשמן

בגמ' ר"ה ב' א' מובא ברייתא: תנו רבנן מלך שעמד בעשרים ותשעה באדר כיון שהגיע אחד בניסן עלתה לו שנה. ואם לא עמד אלא באחד בניסן אין מונין לו שנה עד שיעמד ניסן אחר. ומק' הגמ' בעמוד ב' על דין הסיפא, פשיטא, לא צריכא דאימנו עליה מאדר [פרש"י נמנו וגמרו השרים למנותן] מהו דתימא נימנו ליה תרתין שנין קמ"ל. ומובא שם עוד ברייתא: מת באדר ועמד אחר תחתיו בניסן מונין ראשונה לראשון ושניה לשני. ומק' הגמ' פשיטא, לא צריכא דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך הוא מהו דתימא נימנו ליה תרתין שנין קמ"ל. ופרש"י ד"ה ומלך בן מלך הוא: דאי משום דאימנו עליה לא איצטרך לאשמעינן דשמעינן לה מרישא אבל השתא דאיכא תרתי אימא נימנו ליה מקמייתא קמ"ל וטעמו של דבר לפי שהמלכות ירושה היא דכתבי (דברים יז) למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו. עכ"ל רש"י.

ומה שפירש"י דאי אימנו עליה מאדר בלחוד מרישא בלחוד שמעינן ליה, כתב הר"י: פירוש לפירושו דאע"ג דתרי ברייתות נינהו כיון דגבי הדדי מתניין על כרחין בתרייתא אשמעינן מאי דלא שמעי מקמייתא. עכ"ל. וכן פי' התוס': אולם הפני יהושע כתב שמברייתא השנייה גופא מוכח שמה שאימנו עליה למנותו לא מהני, וז"ל ולולי דבריהם (דהתוס') היה אפשר לי לומר דמהך ברייתא דהכא לחוד נמי מוכחי כולהו דאי אימנו עליה לחוד מההיא בבא דמת בניסן ועמד אחד בניסן שמעינן לה דאי לאשמעינן הא מלתא לחוד דיום אחד בשנה חשוב שנה בתחלת שנה אתי א"כ הו"ל למיתני מת בניסן בלחוד אמאי תני ועמד אחר תחתיו בניסן דהא דמנינן שתא לבי תרי ממת באדר ידעינן, אלא על כרחך דהא דקתני ועמד אחר תחתיו בניסן היינו לאשמעינן דוקא עמד תחתיו אבל אם לא עמד אע"ג דאימנו עליה לא מנינן ליה מניסן כדדייקינן לעיל. עכ"ל הפ"י.

והנה מהר"ף חיות מפרש כוונת רש"י וטעמו של דבר וכו', דרש"י נותן טעם לפי ה"ס דאימנו ליה לחוד ידענו מרישא דאינו מועיל עי' רש"י ותוס' כאן, ורק הרבנותא דכאן נצטרף עוד דהוא מלך בן מלך משום דהמלכות ירושה ואינו חסר שום דבר וה"א בזה האופן מונה תרתין שנין עכ"ל מהר"ף חיות, וכן פירש בערוך לנר: ולענ"ד כוונת רש"י לפרש בלבד מ"ט ס"ד דמשום דמלך בן מלך הוא מונין מעת שמת אביו לו ועל זה הביא הפסוק דלמען יאריך ימים דילפינן מיניה כריתות (ה): דמלכות ירושה ואף שרש"י כתב זה אחר תיבת קמשמע לן אין לחוש כיון דאם היה כותב קודם קמ"ל יהיה בזה הפסק הרבה בין ס"ד ובין קמ"ל וסמך רש"י על המבין עכ"ל הערול"י.

המהרש"א מפרש כוונת רש"י וטעמו של דבר וכו', בזה"ל נראה דר"ל כיון דירושה היא לא איכפת לן הא דאימנו עליה מאדר וק"ל עכ"ל, ובהגהות והערות במהדורת עוז והדר הביאו בשם הגנזי יוסף שמבאר כוונת המהרש"א: נ"ל דלא ניחא ליה לפרש דהאי וטעמו של דבר קאי אס"ד דאמאי ס"ד דכיון דמלך בן מלך הוא עדיף דהוא משום דהמלכות ירושה היא דא"כ הו"ל לרש"י לכתוב זה קודם קמ"ל אע"כ שהיא נתנית טעם אליבא דאמת אמאי לא נימא באמת דכיון דאיכא תרתין נימנו ליה מקמייתא לזה כתב דכיון דירושה היא ושייך לבנו הבכור הא דאימנו עליה לאו כלום הוא ולא נשאר אלא מה שהוא מלך בן מלך והוי חדא עכ"ל הגנזי יוסף. והנה מה שכתב שהמינוי לאו כלום הוא, יש להעיר על זה, לפי מש"כ החת"ס באו"ח סי' י"ב שגם מלך בן מלך צריך מינוי, וזה לשונו: הנה הרמב"ם פ"א ממלכים (ה"ז) שפתיו ברור מללו שהמלכים וכל מינויי ישראל המה בירושה מאבות לבניהם אחריהם, והוא מש"ס ערוך כתובות ק"ג ע"ב ויליף לה מקרא ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור, ולכאורה צ"ע קצת מש"ס ריש ר"ה [ב' ע"ב] דאמרין גבי מלכי ישראל מניסן מנינן לא צריכא דאימנו עליה מאדר ומלך בן מלך הוא וכו' וע"ש, משמע מהא דאפילו מלך בן מלך בעי מנין ואפילו מנין לא מהני ליה עד דקם בניסן, ואי ס"ד מלכות הוה בירושה וא"כ מכי מת אביו ירית ליה מלכותא ממילא ככל ירושה דממילא, וי"ל דלאו ירושה ממש כמלכי או"י שהארץ להם ומורשים לבניהם יהיה חכם או טיפש, ובמלכי ישראל אינו כן שהנחלה אינו שלו רק הכסא יגדיל, ואי ממלא מקום אבותיו וראוי לכך אז יורש אפילו איכא אחריני דעדיפא מניה אבל אי אינו ממלא מקום אבותיו יבואו אחרים וישמשו תחתיו, ויעיין הגהת מיימוני פ"א ממלכים שם, וע"כ בעי מינוי למלך בן מלך והקמתו על כסא ממלכתו ומשו"ה אמרין בש"ס ר"ה הנ"ל דלא מנינן ליה מאדר מיד דבעי בדיקה אי ראוי והגון למלכות או לא, ומ"מ אי ממלא מקום אבותיו לא הוה כפנים חדשות ממש אלא כירושה עכ"ל החת"ס. ולפ"ז יש להעיר על הגנזי יוסף וכאמור. [וע"ש עוד בחת"ס שמבאר לפי דבריו הגמ' ספ"ק דמגילה ועוד].

ובעיקר כוונת רש"י וטעמא דמילתא וכו', עיין עוד בפני יהושע ושפת אמת.

הבטחת זכירת זכות אבות

כתיב בפר' בחוקותי (כו, מב) וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר. וכ' בעה"ט דהפס' מתחיל בזכירה ומסיים בזכירה, שלעולם יזכור זכות אבות. ועוד כתיב שם (כו, מה) וזכרתי להם ברית ראשונים. ועי' אב"ע ד"א שהיא הברית בסיני עם ישראל ו"א על אבות העולם. [ובכ"מ שנה "זכות אבות" הכוונה לאבות העולם אברהם יצחק ויעקב].

ומי"ג מדות רחמים היא "נוצר חסד לאלפים" (שמות לד, ז). וכ' הספורנו שהוא שומר זכות אבות לבנים להיטיב לבנים בשביל אבותם.

ואף יעקב אבינו נסמך על זכות אבות, כדאי במד"ר ויצא (עד, יב) עה"פ "לולי אלקי אבי אברהם ופחד יצחק", דכל מקום שנאמר לולי בא בזכות אבות, ופי' שם ד"לולי" מורה שבלא זה לא היה לו הדבר ע"ד הטבע. ועי' רש"י פס' וישלח עה"פ (לביג) ואתה אמרת היטב איטיב עמך, שהביא מהמדרש היטב בזכותך, איטיב בזכות אבותיך.

הזכרת זכות אבות

תנן ביומא (כח) הרואה אומר... האיר פני כל המזרח עד שבחרון וכ' רש"י מצינו בתלמוד ירוש' (פ"ג ה"א) כדי להזכיר זכות אבות מזכירין חברון. ועי' תפארי' שהוא להזכיר זכות אברהם הטמון בחברון שג"כ השכים לעקידת בנו והוא תיקן תפילת שחרית. [ויעוי' בסידור הרוקח תחילת שמו"ע (מה), דמשמע שפי' דהאיר המזרח עד שבחרון אינו הזכרת זכות אבות מצד עצמה, אלא מפני שאברהם תיקן תפילת השחר].

וכ' הגר"א בשו"ע (א, כב) דזהו המקור לאמירת פרשת העקידה. וכע"ז כ' הירעב"י בסידורו דמשו"כ נסדרה פר' העקידה לפני הקרבנות, שהוא כדרך שהיו מזכירים זכות אבות במקדש לפני תמיד של שחר (וכ' שצריך לאומרם בביה"כ שהוא מקדש מעט). ועי' מגן גבורים.

[ומשמע מכ"ז שהיה כן בכל יום, אך לשון רש"י במנחות ק. (ד"ה מתיא) שלפיכך היה אומר עד שבחרון **ביום הכיפורים** כדי להזכיר ישיני חברון. אכן הבאר שבע בתמיד כ' למחוק תיבות ביה"כ, ועי' שיח יצחק על יומא].

ואף יעקב הזכיר זכות אבות בתפילתו, כדכתיב (וישלח לבי), "ויאמר יעקב אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק". וכתב הספורנו שהקדים בסדר שבתו של מקום וחסדיו ובהזכיר זכות אבות כסדר אנשי כנה"ג בתחילת שמו"ע ברכות.

וכן משה הזכיר בתפלתו על ישראל כמו שנאמר בפר' כי תשא (לביג) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. [וכן בדברים (ט, כז) ואתפלל אל ה'... זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב...]. ואי' בשבת ל. עמד משה לפני הקב"ה ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה, וכשאמר זכור לאברהם וכי' מיד נענה. (ועי' מהרש"א שם).

וכן במלחמת עמלק דכתיב (שמות יז, יב) ויהי ידיו אמונה עד בא השמש, שהיא תפילה כפירש"י שם, וכ' בעה"ט "שהזכיר זכות אבות, אמונה זה אברהם. עד בא זה יצחק... השמש זה יעקב...". ועי' רמב"ן במדבר יז, יז הטעם שבתפילה אחרי חטא המרגלים לא הזכיר מש"ר זכות אבות.

ועי' בעה"ט שמות כה, יח דשני הכרובים היו בקה"ק להזכיר זכות אבות (ו"שני כרובים" בגימ' אברהם יצחק יעקב).

עי' מש"ח בפר' (כו, מב) שביאר ענין הזכרת חסדי אבות בתפילה, שדרך המיטיב שלא לעזוב את המוטב כדי שלא תאבד הטובה, וכן מי שהיטיב עם האבות ייטיב ויגונן על הבנים כדי שיראה פרי טובותיו.

הזכרה בתפילה - אלקי אבותינו

כ' הרשב"א בתשו' (ח"א תכג ד"ה ואשר) לבאר במה שקבעו לומר בתפילה אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב, דלפי פשוטו הוא "לפי שאנו מכונין להזכיר זכות האבות בתחילת תחנונינו, והוא הענין שזכר משה בתפלתו באמרו זכור לאברהם יצחק וישראל עבדיך, וזהו שאנו מזכירין כזה במקום ההוא בתפילה, באמרו וזכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם". והביא הגמ' ביומא, ועי"ש עוד טעמים.

וכ' הר"י בר יקר בטעם שהתפילות (כגון יהי רצון) פותחות בנוסח ה' אלוקינו ואלקי אבותינו "להזכיר זכות אבות אומי כן ברוב התפילות". וכ"כ האבודרהם (סדר שחרית).

ועי' ר"ה לב. (וכן במגילה יז) מנין שאומרים אבות, שנה' הבו לה' בני אלים, ופי' רש"י הבו לה' - הזכירו לפניו האיתנים. ומשמע דהוא ענין זה להזכיר זכות אבות.

ואי' במכיל' פר' בא (טז, ויאמר משה) ומנין שאומרים בא"י אלקינו ואלקי אבותינו אלקי אברהם וכו', שנאמר (ג, טו) ויאמר עוד אלקים אל משה כה תאמר אל בני ישראל [ה' אלקי אבותיכם אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב]. ועי' מה שביאר בברכת הנצי"ב שם.

ובסידור שער הרחמים (להמגיד מפאלאצק, תלמיד הגר"א) כ' דזהו טעם אמירת אדון עולם לפני התפילה. (וכידוע שהגר"א קלסיה לביאור זה).

זכות אבות לרשעים

כ' הרמב"ן בפס' וזכרתי להם ברית ראשונים, וזה טעם "לעיני הגויים", כי יעשה בהם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בגויים, לא למענם, כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עוונותם.

וכ"מ במדרש (שמו"ר א, לד) לא היו ישראל ראויין להנצל לפי שהיו רשעים, אלא בזכות אבות נגאלו. וכ"מ קצת במד"ר כאן (לוב), כך ישראל נשענין בזכות אבותם אע"פ שהן ישנין. ועי' לק' בשי' ר"י בתוס'.

ועי' אוה"ח וישלח (לביג) שיעקב התפלל "הצילני נא מיד אחי" שלא תעמוד לעשו זכות אבות. ועי' חת"ס ר"פ עקב שצדיקים א"צ לזכות אבות, אבל דור רשעים קיימים רק בזכות אבות.

אך בד' בעלי התוס' והחזקוני מבואר דזכות אבות עומדת רק לכשרים, שכ' בס"פ ואתחנן (ז, ט) בפס' "שומר הברית והחסד... לאלף דור", וז"ל שלא תאמר... מה לנו לעמול לקיים מצוותיו, הוא זקוק לקיים שבועתו, לכך נאמר לאלף דור, כלומר ימתין אלף דור קודם כשלא ימצא דור כשר לקבל הברית והחסד עבור האבות שנשבע להם. והחזקוני הוסיף לפרש כך גם בר"פ עקב בפס' "ושמר ה' לך את הברית ואת החסד", שלדור כשר הוא שומר הבטחת חסד האבות, ואם לא תשמור מצוותיו לא ישמור לך החסד, אלא לדור אחר כשר ישמרנו. וכ"כ הגר"א.

וכ"ד הדברי שאול (דרשות, מובא בחי' ר"ש שבת נה) שהבטחת האבות שייכת רק למי שנמשך אחריהם ועושה כמעשיהם. וכ"כ המש"ח בפר' (כו, מב) עפ"י המו"נ דפעולת האבות והאמהות היתה להעמיד אומה שלמה דבוקה בה, לכן כל המחזיק תורה או מדרך בניו לת"ת, יש לו זכות אבות, שעושה מה שכיוונו האבות.

אם זכות אבות עדיין קיימת

בשבת נה. מבואר שכבר תמה זכות אבות, ופירש"י שאכלוה. ואיכא ג' שיטות בראשונים, בגדרי זכות אבות לאחר שתמה:

שי' הראב"ה (ריא) והאו"ז וכן משמעות ד' רש"י (ד"ה ה; ע"ש) דאף אחרי שתמה מ"מ מועילה תפילה להזכירה. וז"ל האו"ז (תפלה קו) פי' לי מורי הר"ר יונתן זצ"ל דה"מ שאינה עומדת מעצמה, אבל כשאנו מתפללין שיעמוד לנו זכות אבות לענין זה כל ימי הארץ אינה תמה ועומדת.

ועי' רש"י (שמות לג, יט) שהקב"ה למד למשה סדר תפילה "שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות, כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה, אני אעביר כל טובי... ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות... ועי' שיזכירו לפני רחום וחונן יהיו נענין כי רחמי לא כלים".

שי' ר"ת (בתוד"ה ושמואל) שאמנם זכות אבות תמה, אבל ברית אבות לא תמה. דהא כתיב (בפר') "וזכרתי את בריתי יעקב" אף לאחר הגלות. ולפי"ד מדוק מטבע הלשון במוסף דר"ח וברית אבות לבנים תזכור.

ושי' ר"י (בתוס' שם) שלרשעים תמה, אבל לצדיקים לא תמה. ועי' בל' האגודה (שבת) שחיבר את שי' ר"י עם ר"ת וכ' תמה זכות אבות אבל ברית אבות לא תמה לצדיקים.

עוד שיטה ביפה תואר (ויק"ר ליה) דאע"ג דזכות אבות תמה היינו לעשות נס או הצלה שלמה בזכותם, אבל להצלה קטנה לא תמה.

ועוד אופן כ' החת"ס (דרשות ח"ג, מובא בחי' שבת נה), דלשעבר היינו כדאים להגן על עצמנו ונשארה לנו זכות אבות לרומם קרננו. אך עתה תמה מלפעול כל זאת, כי איננו כדאים להגן על עצמנו, ודי לנו שזכות אבות יגן עלינו לתת לנו מחיה בקרב העמים.

כ"ז לפי הבבלי, אכן במדרש (ויק"ר ס"פ לו) אי' אמר רבי אחא לעולם זכות אבות קיימת ולעולם מזכירין אותה. וכן הוא אומר "כי אל רחום ה' אלקיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח ברית אבותיך".

זוכר חסדי אבות - לאחר שתמה

לראשונים הנ"ל הוק' איך אנו אומרים בכל יום וזוכר חסדי אבות. ולכן קאמר ר"ת דברית אבות לא תמה, "ואנן אין אנו מזכירין זכות אבות אלא הברית".

והנימוק"י (שבת) כ' שאנו סומכים על המדרש (ויק"ר ה"ל) דזכות אבות לעולם קיימת, וכ"כ בסידור חסידי אשכנז. [ועי' באו"ז (שם) שיש שהביאו מכאן ראיה שיש "מנהגים שאנו מניחין תלמוד דידן ועושים ע"פ שאר הספרים של אגדות"].

והר"י ב"ר יקר תירץ דלכך אמרינן מיד ומביא גואל לבני בניהם. פי' על דבר זה הוא זוכר חסדי אבות שיוציאם מן הגלות על ידי גודל של משית. [כלומר שהגאולה היא הבטחה נפרדת].

והטור (סי' קיג) כ' תקנו להזכיר חסדי אבות אצל הגאולה לומר שאף אם תמה זכות אבות גאולתו לעולם קיימת וכו', וה"פ "זוכר חסדי אבות" לבניהם לגואלם, ואף אם תמה זכות אבות "מביא גואל לבני בניהם, למען שמו" שהוא קיים לעולם.

הוסיף

הפרי חדש בס"ס תפ"ט כתב דמי ששכח לספור לילה א' אינו יכול להוציא חבירו ברכת הספירה דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתו, וברכתו לבטלה כיון שאינו מחוייב בה. והוסיף "ואין לומר נהי דלאו בר ספירה הוא אבל מ"מ מחוייב בדבר קרינא ביה, ליתא דגר' בירושלמי דמגילה דבן עיר אינו מוציא בן כרך לפי שאינו מחוייב בדבר אע"ג דאי איהו הוה בעי הוה מצי למעקר דירתו ליל ט"ו והיה מתחייב כאן וכאן וכ"ש בניד"ד דלאו בר חיובא הוא כלל" עכ"ל.

ולכאור' הדמיון אינו מובן כלל, דהכא ודאי נתחייב איש זה במצות ספירה אך אין ביכולתו לקיים מצותו כיון שהפסיד יום אחד ואין בידו להשלימה, ושפיר י"ל דאינו יוצא מכלל מחוייב בדבר משום כך, (וזה עדיף מגדם שאינו יכול בשום אופן להניח תפילין ומ"מ אפשר דמיקרי מחוייב בדבר ויכול להוציא חבירו בברכתו, וקצת צ"ע בזה, אבל כאן עדיף טפי כיון שכבר נתחייב במצוה וע"י שכחה נמנע ממנו קיומה) משא"כ התם דעיקר מצות קריאת מגילה ביום זה לא תיקנו אלא לבני הכרכים. וצ"ע.

הרב מנחם גרפל

חיבועיא

יש לעיין במי שהתחיל לספור את מנין הימים ועדיין לא סיים "בעומר", ושמע את חברו מברך, האם רשאי וצריך לענות אמן על ברכתו, דהרי השו"ע לא כ' כלל שאומרים "בעומר" ואף לרמ"א שהזכירו, ביאר המ"ב (תפסח), דאינו אלא לכתחילה כדי לבאר שהוא מונה מהקרבת העומר ואינו לעיכובא. וא"כ אין כאן חשש מצד הברכה, אבל יל"ע אם יש כאן פטור דעוסק במצוה, דאפשר דלא מקרי חלק מהמצוה, דכבר יצא יד"ח לגמרי. (ול"ד לציצין שאין מעכבין את המילה, דמ"מ מתקיים בהם ואנוהו). או דסו"ס כיון דזו צורת קיום המצוה ואיכא בזה מעלה כל דהו, אכתי חשיב עוסק במצוה. [ובכלל יל"ע אם לגבי עניינת אמן איכא פטור דעוסק במצוה].

הרב אלקנה גלעזר

« המושך מעמ' 2:

בניו אחריו, והרי לכל אדם יש נקודת הבחירה שלו, וביאר דכמו שאנחנו רואים איך אנשים שמדרגתם לא נראית כ"כ גבוהה בכל אופן מושרשת בהם מסירות נפש על היהדות כי אבותינו כבר השרישו את הענין הזה בעם ישראל, כגון הרצון לעלות לאר"י מוטבע חזק בעם היהודי, ע"י אברהם אבינו שעמד בניסיון של לך ולכן אשרי בניו אחריו, שהם זוכים מעצמם בכל המדרגות, ולכן כאשר באה תלונה על אחד מהבנים מתעוררת המידה שזכה מאביו ויכול לזכות בדיון מכח מידה זו של זכות אבות שרי הוא מקושר עם האבות. משא"כ כאשר אינו ממשיך את דרך האבות, לא שייך אצלו זכות אבות שאין סיבה שידונו אותו לזכות כי אצלו לא ניכרת הזכות, ע"ש שענין זכות אבות היינו זְפּוֹת אבות שעוברת לבנים. ואולי אפשר לומר שפירושו של המכתב מאליהו מתאים לדעת ר"ת המפריד בין זכות אבות לברית אבות ולכן אפילו שזכות אבות תמה אבל ברית אבות לא תמה, אבל לפירוש ר"י ורש"י שהם קשורים זב"ז אי"כ זכות אבות פועלת מכח ההבטחה של ברית האבות.

להנצחות
ופרסום בגליון:
052-7678393

לקבלת הגליון בדוא"ל בקביעות,
בכל ערש"ק
יש לשלוח בקשה לכתובת:
gal200@neto.bezeqint.net

הגליון הבא בעניני ידיעת התורה

בין הנושאים:
מצות ידיעת התורה
סיני ועוקר הרים
אליבא דהלכתא
חזרה
איסור שכחת התורה
סגולות לזכרון

חידו"ת (עד 700 מילים)
יתקבלו בדסק או בדוא"ל עד יום
שלישי

נושאי הגליונות הבאים

במדבר - ידיעת התורה
נשא - עניינת אמן
בהעלתך - שירת הלויים

ד"ת [עד 700 מילים] יתקבלו בצירוף שם מלא וטל' בדוא"ל: gal200@neto.bezeqint.net
או בתיבות "עומקא דפרשה":
בכניסה לאוצה"ס "בית יוסף" רח' שד"ח.
בג. הדרומית - ביהכ"נ משובב נתיבות, נתיב"מ 90.
אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים.

למעיינים בפרשה
ולהוגים בתורת רש"י

ספר עיוני רש"י על חומש במדבר

ניתן להשיג בבית הגרא"י ברזל, אור החיים 16
או בביהכ"נ חניכי הישיבות רח' אוה"ח 25

דרושים לחברות:

לקביעת חברותא
9141217
24 שעות ביממה

שבתות	נושא	מקום	שעה	טלפון
	גמ' גמרא	אהל יוסף מאיר	ליל שבועות	057-3141265
	גמרא	מרכז ק"ס/ברכפלד		052-7111349
	פתוח	ברכפלד	10-12:30	057-3114475
	דף יומי גפ"ת	היכל יצחק		054-7836000
	גמרא או הלכה	נאות הפסגה	או אחה"צ	9741987
בקר	ב"ק או קנין הלכה ה' שבת	גבעה דרומית		052-7159950
	מועד - מסכת קצרה	משוכב נתיבות / קצוה"ח וכדומה	חצי שעה לפני שחרית	8574975
	מסכת ברכות עמוד ליום	קרליון		052-7670381
	פתוח	בית תפילה/גבעה דרומית		052-7628697
	עריכת ספר מוסר בשותפות	עדיף קרליון		052-7670381
אחר"צ	מפעל הש"ס 20 דף	נאות שמחה		052-7683616
	פתוח	מרכז קרית ספר		052-7644586
	גמרא מסדר מועד	חפציבה		054-8402217
	הלכות סת"ם	כולל בית ישראל, הלל ושמאי פינת ריה"נ	ס 6:00	054-8447661
	דף היומי	היכל יצחק	9-10:30	054-8477779
	מפעל הש"ס 20 דף	ברכפלד		052-7683616
	י"ד מסימן ק"צ	ברכפלד	7:30-9:30	9790958
	הלכה	בטלפון	חצי שעה בין 9-10	054-8467088
	טושו"ע הלכות סוכה	גבעה דרומית	שעה ורבע בין 9-10:30	9102757
ערב	בבא קמא פרק הגוזל עצים	איזור בית אבא		057-3105562
	פתוח		שעה מ 9	050-4114596
	עדיף הלכה	בטלפון	חצי שעה	050-4190258
	משניות נשמה, ארבע ליום	ברכפלד	9-10:30	8581524
עשיק	זבחים			050-4116775

לתשומת לב: כל בקשה לחברותא מתפרסמת לתקופה מוגבלת, לאחר מכן. במידת הצורך יש לעדכן מחדש.